

ON THE ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF THE GEOGRAPHY TEXTBOOK IN RETROSPECTION AND THE SITUATIONAL FRAMEWORK OF GEOGRAPHY AND ECONOMY TEXTBOOK VERSIONS FOR V GRADE

Abstract: The article synthesizes the essential features of a geography textbook as a retrospective vision of its importance. According to the normatively determined criteria is realised a content-analysis and situational analysis of the textbooks in geography and economics in grade 5. The article is continued of a situation - comparative analysis of the textbooks on geography and economics in the 5th grade. Some of the criteria are author's and are not binding in the selection of a textbook by the geography teachers.

Author information:

Tamara Draganova
Senior Assistant, PhD
At The University of Veliko Tarnovo
„St. St. Cyril and Methodius“
✉ tamara_draganova@mail.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:
geography textbooks, geography and
economy, content-analysis, situational
analysis, normatively criteria

„След учителя, учебникът е втори важен фактор при географското обучение, главно и необходимо помагало... Сочният и интересен учебник ще улесни повече запомнянето.“

Димитър Костов

В ретроспекция за учебника от българското методическо наследство са изведени и систематизирани основните конструкти за учебника като същност, място, роля и значимост в обучението по география.

Д. Костов утвърждава тезата, че учебникът е необходимост и след учителя „учебникът е втори важен фактор при географското обучение.“ [1] Посочен е взаимнодопълващият се педагогико - дидактически синтез между учебника и учителя, в който „учебникът е като резюме от класната работа на учителя.“ [1] Според Д. Костов учебникът развива у учениците умения за самостоятелна работа с книга, улеснява в по - голяма степен запаметяването на учебното съдържание, което да е кратко, актуално, обективно и достъпно за възрастта на учениците. Изведена е концептуалната идея за хармонична симбиоза между учител и учебник, като истински извори на знание за учениците, но в йерархична подчиненост, където „учебникът е негово бледо отражение“, а учителят „трябва да изпълни, оживи и бляскаво да илюстрира с своите широки познания, като излиза и извън рамките на учебника.“ [1]

За синтезната идея между учебник и учител, за концептуалното единство на учебника като източник на знания за учениците от една страна и живото слово на учителя, работи М. Печевски. За преиода на прилагане на учебника по методика на обучението по география, авторът коментира голямата важност на учебника, като втори по значимост източник на знания за

учениците след учителя. Според М. Печевски учебниците са „духовно наследство” и въвеждане на учениците „във „владение” на основните географски мисли, закономерности и идеи, натрупани от човечеството в продължение на хилядолетия.” [2] Обявена е дидактическата теза, че „учебниците по география са специални книги - помагала, предназначени само за обучението по география.” [3] Учебникът в значителна степен е играел ролята на дидактическо средство за източник на знания, за самостоятелна работа на учениците, за правилно и трайно усвояване на географската номенклатура, изисквана от учебната програма в този период от историята и развитието на училищното географско образование. Учебниците по география са детерминирани и в контекста на главни „оръдия на труда” при обучението по география”, поделено и равнопоставено между учител и ученици. [3]

Д. Кънчев разкрива научната проблематика на методиката на обучението по география, като на четвърто място поставя – подобряването на учебниците. Обобщена е ролята на учебника по география, като източник на научна информация и възможност за стимулиране на самостоятелната познавателна дейност на учениците. Констатирани са много от нерешените методически въпроси, свързани не само със „съдържателната, но и функционалната страна на училищните учебници.” [4]

Дидактическата теза, че учебникът е динамично дидактическо работно средство с ограничено присъствие в учебния процес за подпомагане на цялостното личностно развитие на учениците е обоснована от **М. Андреев**. Всеки учебник е рефлексия на учебния план, държавните образователни стандарти, учебната програма, и специализираните дидактически изисквания по отделните учебни предмети. Така М. Андреев обобщава, че „учебникът е книга, в която последователно и достъпно се излагат основите на науката съобразно учебната програма и дидактическите изисквания.” [5] Безспорно е заключението за учебника, като израз и отражение на психолого - педагогическите и методико - дидактическите концепции и конструкти в обучението.

Според **Д. Кънчев** в центъра на комплекса от учебно – дидактически средства стои учебникът по география с неговата съдържателна и функционална визия и мисия, образователни и възпитателни функции. Учебникът като носител на съвременните постижения на географската наука преобразувани спрямо училищната географска среда и педагогическа целесъобразност е и „основен източник на знания за учениците и своеобразна обучаваща програма.” [6]

Според **Р. Гайганджиева** учебникът е „основно дидактическо средство – своеобразен информационно – методологически ресурс”, който е изследван и анализиран на три нива – в цялост, на ниво раздел и на ниво урочна единица. [7] В екзистенциалната същност на учебника е вградена надеждността като ресурс за постигане на целите и очакваните резултати по стандарти и учебни програми, както и адекватност на другите дидактически фактори в обучението.

Безспорна е ролята и присъствието на учебника по география в обучението, за която учителят е необходимо да „познава особеностите на компонентите на учебника (текстови и извънтекстови) във връзка с функциите, които изпълняват (инфоримираща, моделираща и т.н.). По този начин се осигуряват условия за аргументиран (а не интуитивен) подход на учителя при вземане на решения за образователната технология на урока”. [8] Според **Д. Ангелова – Ганчева** учителят трябва да разбира ДОС, изискванията на учебните програми по география и икономика, а при съвременните информационни технологии и да формира у учениците географска култура „като поведение в реалното и в киберпространството предполага обучение, което осигурява едновременно въздействие върху повече сензорни системи при използване както на традиционни носители на информация (учебници, карти, ...), така и нови ИКТ”. [9]

Според **Ж. Савова** учебниците са надеждната основа за всички учители при планиране на „учебното съдържание, което ще преподават и са основен източник на ученето на ученика в

организиран (дидактически) условия.” [10] Учебникът като „унифициран източник на познания за всички ученици” осигурява възможности в училищни и домашни условия „с оглед целите на обучението, а не само на ученето.” [10] Ж. Савова защитава тезата, че учебникът представя учебно съдържание, което дава „възможности за диференциация по различни признаци: възможности, интереси, равнище на училищни постижения, познавателна активност...” [10]

В контекста на мястото, ролята, значимостта и важността, структурата и съдържанието, възможностите и функциите всеки учебник е систематизирано и дидактически адаптирано произведение от учебно съдържание и обществено изискуема училищна преносно - образователна система на научно - предметното съдържание.

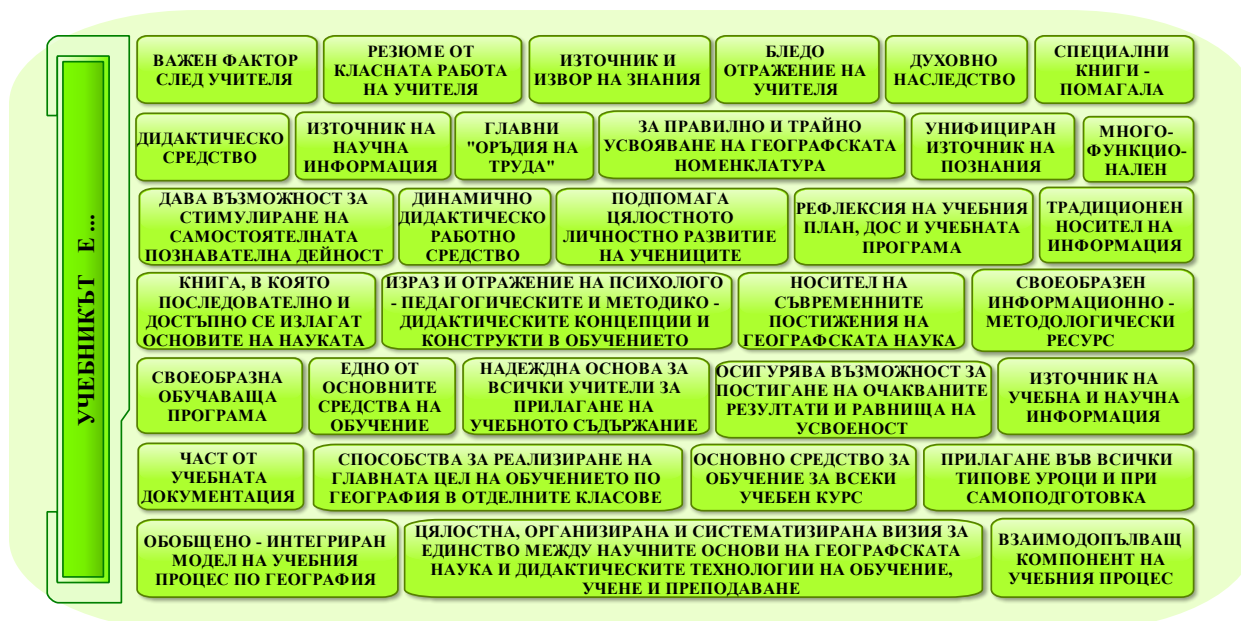
Тезата е защитена и от **Р. Владева** и **П. Русева**, които коментират учебника като „част от учебната документация и едно от основните средства на обучение”, а при използването от учениците са детерминирани форма, източници, начин, място и с изискване за работа „преди всичко самостоятелно, чрез използване на различни източници на информация, индивидуално и в групи, в клас и в къщи”. [11]

Р. Владева представя варианти за реализиране на обучението по география и икономика при използване на традиционен учебник и електронен учебник, чрез сравнителен анализ по варианти на учебници в основната степен и детерминирани нормативно критерии. Обосновани са различията, предимствата и недостатъците на учебниците, като са изведени препоръки към учителите за особеностите на традиционните учебници. Аргументирани са тезите, че учебниците са „многофункционални и осигуряват възможности за постигане на очакваните резултати и равнища на усвоеност... прилагането им във всички типове уроци и при самоподготовката на учениците... способстват за реализиране на главната цел на обучението по география и икономика в отделните класове”. [12]

Оборима е тезата на **П. Лазаров**, който определя учебникът само като „основно средство за обучение за всеки учебен курс по география и икономика.” [13]

Учебникът има цялостна, организирана и систематизирана визия, в концептуално единство между научните основи на географската наука и дидактическите технологии на обучение, учене и преподаване (фиг. 1).

Работата с учебника не се ограничава до самообразованието на учениците, защото е едновременно източник на учебна информация и средство за обучение. В контекста на неговата значимост според **С. Дерменджиева**, **П. Събева** и **Б. Димитрова** се разкрива най - защитимата и приемлива теза за учениците, които имат „два основни източника на учебна и научна информация – учебник и учителя по съответния предмет”, които са в позицията на „взаимодопълващи се компоненти на учебния процес” и необходим психолого - педагогически и методико - дидактически синтез. [14]

Фиг. 1. Обобщено - синтезиран модел за същността, мястото, ролята и значимостта на учебника по география и икономика в ретроспекция

Статията е продължение на ситуационно - сравнителен анализ на учебниците по география и икономика в V клас по нормативно детерминирани критерии. [15] Част от критериите са авторски и не са задължителни при избора на учебник по география, но са израз на авторско виждане за психолого – педагогически и методико – дидактически синтез и оценка на съвременния учебник по география и икономика. В настоящата статия е представен контент-анализ и ситуационен анализ на учебниците по нормативни и допълнителни критерии: 1) темите в учебника да са в съответствие с последователността на темите за нови знания в учебната програма; 2) учебникът да съдържа апарат за ориентиране на ученика при използването на учебника; 3) обръщение към учениците и читателите на учебника от авторския колектив; 4) наличието, оформлението и дизайна на „Съдържание“; 5) наименованието на типовете уроци да е в съответствие с наименованието им от учебната програма; 6) наличие, оформление, дизайн и съдържание на страниците за отделните раздели (въведение към даден раздел); 7) начина на оформление и дизайна на урочната единица на една разгъвка.

В сила в българското училище от учебната 2016/2017 г. и утвърден със Заповед № РД 09-1857 от 17.12.2015 г. на министъра на обарзованието и науката е учебна програма по география и икономика за V клас (общообразователна подготовка). През 2017 г. са одобрени учебниците за V клас и е утвърден списък с учебници за системата на училищното образование, в който вариантите на учебници по география и икономика за V клас са *шест* [15]:

📖 Антон Попов, Елисавета Константинова, Калинка Милкова, Даниела Ангелова - Ганчева, Жанина Здравкова. География и икономика пети клас. С., ИК „Анубис“ ООД, 2017 – *Вариант № 1*; [16]

📖 Марин Русев, Ваня Сулеменко, Станислав Полименов, Мариан Делчев, Цветелина Ценова. География и икономика 5 клас. С., „Архимед 2“ ЕООД, 2017 - *Вариант № 2*; [17]

📖 Румен Пенин, Валентина Стоянова, Тони Трайков, Димитър Желев. География и икономика за 5. клас. С., „Булвест 2000“ ООД, 2017 - *Вариант № 3*; [18]

📖 Милка Мандова - Русинчовска, Цветана Заркова, Мариан Върбанов. География и икономика 5. клас. С., СД „Педагог 6“, 2017 - *Вариант № 4*; [19]

📖 Люсила Цанков, Нено Димов, Емилия Лазарова, Георги Коцев, Георги Бърдаров, Нели Гетова. География и икономика 5. клас. С., „Просвета Плюс“ ЕООД, 2017 - *Вариант № 5*; [20]

📖 Стела Дерменджиева, Петър Стоянов, Петя Събева, Надежда Николова, Цветелина Пейкова. География и икономика 5. клас. С., „Просвета - София“ АД, 2017 - *Вариант № 6*. [21]

По критерии **1) темите в учебника да са в съответствие с последователността на темите за нови знания в учебната програма**, като цяло се наблюдава спазване и съответствие. В учебниците присъстват теми, които демонстрират и творческия подход на авторските колективи, но най-вече като процес на обединяване на теми или декомпозиране от една в две теми, както и допълнения (специфики, особености, алгоритмичност) към темите.

Във **вариант 1** (Попов, А. и др.) всеки раздел в учебното съдържание е открит с главни букви, получер стил на форматиране и различен цвят – например: **ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА**, открояна е в зелен цвят, получер стил и главни букви (табл. 1). Темите с творчески нюанс на авторския колектив, но без да са променени в хронологично - съдържателен аспект са: Климат; Политическа карта; Географско положение, граници, големина, опознаване и изследване на Антарктида, Природа. Последователността на темите в учебника следва напълно последователността на темите по учебна програма. Темата „Географията – древна и съвременна наука“ в учебника не е отделена към съответната глана тема на учебната програма, а е записана към тема „Географска информация“, но при спазена последователност.

В две теми на раздела за Африка е пояснено изучаването, за кой конкретен континент се отнасят: *Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка; Страни в Африка* (табл. 1). Авторският колектив е разграничил алгоритмично - съдържателната обща рамка от тази за изучаване на конкретен континент – *Африка*, в първата и последната тема за континента, като рамка, в която повтаремостта на стъпките при характеризирание на континент се отнасят само за *Африка*.

Сравнение на последователността на темите за нови знания по учебник – вариант 1 и учебна програма по география и икономика за V клас

Таблица 1

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ ПО УЧЕБНИК И ПО УЧЕБНА ПРОГРАМА	
ТЕМИ ОТ УЧЕБНИКА	ТЕМИ ОТ УЧЕБНАТА ПРОГРАМА
ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ Географията – древна и съвременна наука Ориентиране в природата Географски глобус и географска карта Градусна мрежа	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ Географията – древна и съвременна наука ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ Ориентиране в природата Географски глобус и географска карта Градусна мрежа
ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ Планетата Земя – форма, размери и движения Строеж на Земята Сушата и водата на Земята – континенти и океани	ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ Планетата Земя – форма, размери и движения Строеж на Земята Сушата и водата на Земята – континенти и океани
ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Световен океан Води на сушата	ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА Релеф и полезни изкопаеми Климат – фактори и елементи Климатични пояси и области Световен океан Води на сушата

Почви, растителност, животински свят Природни зони на Земята	Почви, растителен и животински свят Природни зони на Земята
ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО Население на Земята Селища Политическа карта Стопанство	ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО Население на Земята Селища Политическа карта на света Стопанство
ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Води Природни зони Население Политическа карта Стопанство Страни в Африка Географско положение, граници, големина, опознаване и изследване на Антарктида Природа	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Води Природни зони Население и политическа карта Стопанство Страни в Африка Антарктида

[16, 22, 23]

Във **вариант 2** (Русев, М и др.) темите в учебника са в съответствие с последователността на темите за нови знания в учебната програма (табл. 2), с едно малко изключение: не е обосновано от авторския колектив, изучаването на градусната мрежа преди географската карта и се разминава с изучаването по учебна програма на база линеен вектор: *географски глобус, географска карта и градусна мрежа*. С друга хронологична последователност се изучават във варианта на учебник - *географски глобус, градусна мрежа и географска карта*.

Всеки раздел в учебното съдържание е открит с главни букви, получер стил на форматиране и в един цвят – черен.

Авторският колектив е предложил различно решение по отношение на наименованието на главните теми (табл. 2) и за темите по раздели: Земята в Слънчевата система – движение и последици, Скали и форми на релефа, Стопанство и стопански дейности и др. Наименованията на разделите не съвпадат с наименованията по теми на учебното съдържание от учебната програма, а е подходено креативно и нестандартно при спазена последователност. В наименованието на темата *Географско положение, брегове и опознаване на Африка* е пропусната нейната *големина*, в съответствие с наименоването от учебната програма.

Учебникът се отличава с авторското решение, при конкретизиране на всички темите в последния раздел **КОНТИНЕНТИ И СТРАНИ. АФРИКА И АНТАРКТИДА**, да се съдържа допълнение за хорологично и холистично съотнасяне за конкретния континент: *Африка, на Африка, в Африка*, както и за Антарктида: *Антарктида, на Антарктида* (табл. 2). Авторското решение поставя съдържателно разграничаване на последователността при изучаване на континентите Африка и Антарктида от предходната обща структурно - съдържателна рамка за света.

Сравнение на последователността на темите за нови знания по учебник – вариант 2 и учебна програма по география и икономика за V клас

Таблица 2

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ ПО УЧЕБНИК И ПО УЧЕБНА ПРОГРАМА	
ТЕМИ ОТ УЧЕБНИКА	ТЕМИ ОТ УЧЕБНАТА ПРОГРАМА
<u>ГЕОГРАФИЯТА – ДРЕВНА И СЪВРЕМЕННА НАУКА</u> <i>Географията и нейното развитие Велики географски открития</i>	<u>ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ</u> <i>Географията – древна и съвременна наука</i>
<u>ОРИЕНТИРАНЕ И ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ</u> <i>Ориентиране в природата Географски глобус и градусна мрежа Географска карта</i>	<u>ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ</u> <i>Ориентиране в природата Географски глобус и географска карта Градусна мрежа</i>
<u>ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ И НЕЙНАТА ПОВЪРХНОСТ</u> <i>Земята в Слънчевата система – движение и последици Форма и строеж на Земята Земната повърхност – континенти и океани</i>	<u>ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ</u> <i>Планетата Земя – форма, размери и движения Строеж на Земята Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>
<u>ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА</u> <i>Скали и форми на релефа Полезни изкопаеми на Земята Климат – фактори и елементи Климатични пояси и области Световен океан Води на сушата Почви, растителен и животински свят Природни зони на Земята</i>	<u>ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА</u> <i>Релеф и полезни изкопаеми Климат – фактори и елементи Климатични пояси и области Световен океан Води на сушата Почви, растителен и животински свят Природни зони на Земята</i>
<u>ОБЩЕСТВО И СТОПАНСТВО</u> <i>Население на Земята Селища Политическа карта на света Стопанство и стопански дейности</i>	<u>ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО</u> <i>Население на Земята Селища Политическа карта на света Стопанство</i>
<u>КОНТИНЕНТИ И СТРАНИ. АФРИКА И АНТРАКТИДА</u> <i>Географско положение, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми на Африка Климат и климатични пояси в Африка Води в Африка Природни зони в Африка Население и политическа карта на Африка Стопанство на Африка Страните в Африка. Арабска република Египет и Република Южна Африка Антрактида - географско положение и природа Изследване и значение на Антарктида</i>	<u>ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ</u> <i>Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Води Природни зони Население и политическа карта Стопанство Страни в Африка Антарктида</i>

[17, 22, 23]

Във **вариант 3** (Пенин, Р. и др.) темите в учебника са в пълно съответствие с последователността на темите за нови знания от учебната програма (табл. 3), както и с наименованието на разделите и темите. Всички раздели в учебника са открити с главни букви, получер стил на форматиране и зелен цвят – например: **ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ**.

В две теми на раздела за Африка е пояснено изучаването, за който конкретен континент се отнасят: *Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка; Страни в Африка* (табл. 3). Авторският колектив е разграничил общата алгоритмично - съдържателна рамка от тази за характеризиране на континент при първата и последната тема за *Африка*.

Сравнение на последователността на темите за нови знания по учебник – вариант 3 и учебна програма по география и икономика за V клас

Таблица 3

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ ПО УЧЕБНИК И ПО УЧЕБНА ПРОГРАМА	
ТЕМИ ОТ УЧЕБНИКА	ТЕМИ ОТ УЧЕБНАТА ПРОГРАМА
ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географията – древна и съвременна наука</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географията – древна и съвременна наука</i>
ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Ориентиране в природата Географски глобус и географска карта Градусна мрежа</i>	ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Ориентиране в природата Географски глобус и географска карта Градусна мрежа</i>
ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движение Строеж на Земята Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>	ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движения Строеж на Земята Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>
ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми Климат – фактори и елементи Климатични пояси и области Световен океан Води на сушата Почви, растителен и животински свят Природни зони на Земята</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми Климат – фактори и елементи Климатични пояси и области Световен океан Води на сушата Почви, растителен и животински свят Природни зони на Земята</i>
ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята Селища Политическа карта на света Стопанство</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята Селища Политическа карта на света Стопанство</i>
ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат и климатични пояси и области Води Природни зони Население и политическа карта Стопанство Страни в Африка Антарктида</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Води Природни зони Население и политическа карта Стопанство Страни в Африка Антарктида</i>

Във **вариант 4** (Мандова - Русинчовска, М. и др.) темите в учебника са в съответствие с последователността на темите за нови знания от учебната програма (табл. 4). Първи раздел включва теми от двете теми на учебната програма „*Географска информация*” и „*География на континентите и страните*”, обединени под наименованието на първата. Всеки раздел в учебното съдържание е открит с главни букви, получер стил на форматиране и различен цвят – например: **ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ**, открит в лилав цвят, получер стил на форматиране и главни букви (табл. 4).

Две теми от раздел **ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА** са с проявено авторско - творчески почерк при наименованието на самите теми към раздела, но без да са променени в хронологично - съдържателен аспект: 1) *Зона на влажните екваториални гори. Зона на тропичните пустини;* 2) *Зона на горите в умерения пояс. Зона на полярните пустини.*

В две теми на раздела за Африка (първа и последна тема за континента) е пояснено, за кой конкретен континент се отнася рамката от последователни стъпки при изучаване на континент: *Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка; Страни в Африка* (табл. 4).

Сравнение на последователността на темите за нови знания по учебник – вариант 4 и учебна програма по география и икономика за V клас

Таблица 4

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ ПО УЧЕБНИК И ПО УЧЕБНА ПРОГРАМА	
ТЕМИ ОТ УЧЕБНИКА	ТЕМИ ОТ УЧЕБНАТА ПРОГРАМА
ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Географията – древна и съвременна наука</i> <i>Ориентиране в природата</i> <i>Географски глобус и географска карта</i> <i>Градусна мрежа</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географията – древна и съвременна наука</i> ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Ориентиране в природата</i> <i>Географски глобус и географска карта</i> <i>Градусна мрежа</i>
ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движение</i> <i>Строеж на Земята</i> <i>Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>	ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движения</i> <i>Строеж на Земята</i> <i>Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>
ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат – фактори и елементи</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Световен океан</i> <i>Води на сушата</i> <i>Почви, растителен и животински свят</i> <i>Природни зони на Земята</i> <i>Зона на влажните екваториални гори. Зона на тропичните пустини</i> <i>Зона на горите в умерения пояс. Зона на полярните пустини</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат – фактори и елементи</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Световен океан</i> <i>Води на сушата</i> <i>Почви, растителен и животински свят</i> <i>Природни зони на Земята</i>
ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята</i>

Селища Политическа карта на света Стопанство	Селища Политическа карта на света Стопанство
ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Води Природни зони Население и политическа карта Стопанство Страни в Африка Антарктида	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка Релеф и полезни изкопаеми Климат Климатични пояси и области Води Природни зони Население и политическа карта Стопанство Страни в Африка Антарктида

[19, 22, 23]

Във **вариант 5** (Цанкова, Л. и др.) темите в учебника са в съответствие с последователността на темите за нови знания от учебната програма (табл. 5). Наименованията на разделите в учебника се отличават от тези в учебната програма с наименования, носещи специфика и пояснение, креативност и авторски почерк на колектива. Например: *Земята – планета в Слънчевата система, Природата на Земята – неповторима и разнообразна, Земята – планета на хората* и др. Наименованията на всички раздели е открито в получер стил на форматиране и черен цвят, като са обозначени с думата **РАЗДЕЛ** и са номерирани с римски цифри. Същият нестандартен стил се наблюдава и при формулираните теми към разделите. Например: *Градусна мрежа – паралели и меридиани, Вътрешен строеж и външни обвивки на Земята, Почви, растителност и животински свят: видове и разпределение, Икономика на света: същност, фактори, елементи, Антарктида – леденият континент* и др. Част от темите са носители на конкретни специфики, други съдържат пояснителност, но като цяло авторският колектив търси решение в креативното преформулиране на темите и откъсване от стандартизацията и уеднаквяването в нормативно - регламентираните наименования на темите.

Първата тема в учебника не е съотнесена към нито един раздел от учебника и тема на учебното съдържание от учебната програма.

Към раздел **География на континентите и старните в света** се съдържат два подраздела – **Африка** и **Антарктида**, открити в получер стил на форматиране и черен цвят.

Темата от учебната програма *География на обществото и стопанството* е представена в два раздела на учебника **Раздел: IV. Земята – планета на хората** и **Раздел: V. Държавно и политическо устройство и икономика на света** (табл. 5). Авторският колектив е единствен от всички колективи от варианти на учебници за V клас, който акцентира на темата за държавното и политическото устройство, извън темата за политическата карта на света. Наблюдава се конкретна авторова специфика при формулиране на наименованието на темите за стопанството, спрямо учебната програма и другите варианти на учебници. Темата е развита и представена в две теми за икономиката в света и икономическите дейности, с допълнение за характеристики и действеност – същност, фактори, елементи, групиране.

В учебника са представени теми от учебното съдържание на учебната програма, които са декомпозирани и предложени за изучаване в две отделни теми с авторска формулировка при наименованието на тематичните единици – например:

- ☞ Релеф и полезни изкопаеми (по учебна програма) – 1) Релеф на Земята. Релефни форми; 2) Полезни изкопаеми;
- ☞ Население на Земята (по учебна програма) – 1) Население на Земята; 2) Човешките раси. Религиите в света;
- ☞ Стопанство (по учебна програма) – 1) Икономика на света: същност, фактори, елементи; 2) Групиране на икономическите дейности. [20, 22]

В наименованието на темата *Географско положение, брегове и опознаване на континента* е пропусната нейната *големина*, в съответствие с наименоването от учебната програма (табл. 5).

Творчески подход към представените теми в учебника е обединяването на теми от учебното съдържание на учебната програма в една тема на учебника: *Африка – климат, климатични пояси и области* – обединява двете теми по учебна програма: 1) Климат; 2) Климатични пояси и области (табл. 5). Учебникът се отличава с авторското решение при конкретизиране на темите в последния раздел за континента *Африка*, да има допълнение и съотнасяне за конкретен континент: *Африка, на Африка, в Африка*, извън предходната обща структурно - съдържателна рамка и алгоритмичност при изучаването на света.

Сравнение на последователността на темите за нови знания по учебник – вариант 5 и учебна програма по география и икономика за V клас

Таблица 5

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ ПО УЧЕБНИК И ПО УЧЕБНА ПРОГРАМА	
ТЕМИ ОТ УЧЕБНИКА	ТЕМИ ОТ УЧЕБНАТА ПРОГРАМА
<i>Географията: древна и съвременна наука</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географията – древна и съвременна наука</i>
Раздел: I. Ориентиране и изображения на земната повърхност <i>Ориентиране по земната повърхност</i> <i>Географски глобус и географска карта</i> <i>Градусна мрежа – паралели и меридиани</i>	ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Ориентиране в природата</i> <i>Географски глобус и географска карта</i> <i>Градусна мрежа</i>
Раздел: II. Земята – планета в Слънчевата система <i>Планетата Земя – форма и движения</i> <i>Вътрешен строеж и външни обвивки на Земята</i> <i>Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>	ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движения</i> <i>Строеж на Земята</i> <i>Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>
Раздел: III. Природата на Земята – неповторима и разнообразна <i>Релеф на Земята. Релефни форми</i> <i>Полезни изкопаеми</i> <i>Климат – същност, фактори и елементи</i> <i>Климатични пояси и климатични области</i> <i>Световен океан</i> <i>Води на сушата</i> <i>Почви, растителност и животински свят: видове и разпределение</i> <i>Природни зони</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат – фактори и елементи</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Световен океан</i> <i>Води на сушата</i> <i>Почви, растителен и животински свят</i> <i>Природни зони на Земята</i>
Раздел: IV. Земята – планета на хората <i>Население на Земята</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята</i>

Човешките раси. Религиите в света Селищата на Земята	Селища Политическа карта на света Стопанство
Раздел: V. Държавно и политическо устройство и икономика на света <i>Държавно и политическо устройство на света</i> <i>Политическа карта на света</i> <i>Икономика на света: същност, фактори, елементи</i> <i>Групиране на икономическите дейности</i>	
Раздел: VI. География на континентите и страните в света Африка <i>Географско положение, брегове и опознаване на континента</i> <i>Релеф и полезни изкопаеми на Африка</i> <i>Африка – климат, климатични пояси и области</i> <i>Водите на Африка</i> <i>Природни зони в Африка</i> <i>Население и политическа карта на Африка</i> <i>Икономика на Африка</i> <i>Страни в Африка: Египет, Република Южна Африка</i> Антарктида <i>Антарктида – леденият континент</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка</i> <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Води</i> <i>Природни зони</i> <i>Население и политическа карта</i> <i>Стопанство</i> <i>Страни в Африка</i> <i>Антарктида</i>

[20, 22, 23]

Във **вариант 6** (Дерменджиева, С. и др.) темите в учебника са в съответствие с последователността на темите за нови знания от учебната програма (табл. 6). Всеки раздел в учебника е открит с главни букви, получер стил на форматиране и различен цвят – например: **ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО**, открит в лилав цвят, получер стил на форматиране и главни букви (табл. 6). При раздел *Географска информация* се наблюдава разместване на понятията географски глобус и карта в наименованието на темата по учебник – *Географска карта и географски глобус*. Първата тема в учебника не е съотнесена към нито един раздел от учебника и тема от учебната програма.

Темата от учебната програма *География на континентите и страните* е представена в два раздела на учебника **ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ** и **ГЕОГРАФИЯ НА АНТАРКТИДА**.

Темата за *Антарктида* от учебната програма е предложена за изучаване от авторския колектив в две теми на учебника със специфични и креативни пояснения при формулировката на темите: 1) *Антарктида – леденият континент*; 2) *Нашата представа за Антрактида* (табл. 6).

В три теми на раздела за *Африка* е пояснено, за кой конкретен континент се отнасят отделни теми, с което е постигнато разграничаване от общата съдържателна структура на предходните раздели: *Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка*; *Политическа карта на Африка*; *Страни в Африка* (табл. 6).

Сравнение на последователността на темите за нови знания по учебник – вариант 6 и учебна програма по география и икономика за V клас

Таблица 6

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ТЕМИТЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ ПО УЧЕБНИК И ПО УЧЕБНА ПРОГРАМА	
ТЕМИ ОТ УЧЕБНИКА	ТЕМИ ОТ УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

<i>Географията – древна и съвременна наука</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географията – древна и съвременна наука</i>
ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Ориентиране в природата</i> <i>Географска карта и географски глобус</i> <i>Градусна мрежа</i>	ГЕОГРАФСКА ИНФОРМАЦИЯ <i>Ориентиране в природата</i> <i>Географски глобус и географска карта</i> <i>Градусна мрежа</i>
ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движения</i> <i>Строеж на Земята</i> <i>Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>	ПЛАНЕТАТА ЗЕМЯ <i>Планетата Земя – форма, размери и движения</i> <i>Строеж на Земята</i> <i>Сушата и водата на Земята – континенти и океани</i>
ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат – фактори и елементи</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Световен океан</i> <i>Води на сушата</i> <i>Почви, растителен и животински свят</i> <i>Природни зони на Земята</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ПРИРОДАТА <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат – фактори и елементи</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Световен океан</i> <i>Води на сушата</i> <i>Почви, растителен и животински свят</i> <i>Природни зони на Земята</i>
ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята</i> <i>Селища</i> <i>Политическа карта на света</i> <i>Стопанство</i>	ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО И СТОПАНСТВОТО <i>Население на Земята</i> <i>Селища</i> <i>Политическа карта на света</i> <i>Стопанство</i>
ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка</i> <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Води</i> <i>Природни зони</i> <i>Население</i> <i>Политическа карта на Африка</i> <i>Стопанство</i> <i>Страни в Африка</i>	ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ <i>Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка</i> <i>Релеф и полезни изкопаеми</i> <i>Климат</i> <i>Климатични пояси и области</i> <i>Води</i> <i>Природни зони</i> <i>Население и политическа карта</i> <i>Стопанство</i> <i>Страни в Африка</i> <i>Антарктида</i>
ГЕОГРАФИЯ НА АНТАРКТИДА <i>Антарктида – леденият континент</i> <i>Нашата представа за Антрактида</i>	

[21, 22, 23]

Във всичките шест варианта на учебници по *география и икономика* за V клас е спазен критерия за: темите в учебника да са в съответствие с последователността на темите за нови знания в учебната програма.

По критерий **2) учебникът да съдържа апарат за ориентиране на ученика при използването на учебника**, във всички варианти на учебници се съдържа апарат за ориентиране, но с различни наименования: *апарат, указател, пътеводител, ориентация, основни символи и рубрики* (табл. 7), както и конструкция, дизайн и визия. Във вариантите на учебници 1, 2, 4 и 6, апаратът за ориентиране е разположен на една страница, а във вариантите на учебници 3 и 5 е представен на две страници, но в различна степен по съдържание и обем е включена подробна

информация за ориентиране в учебниците. Апаратът за ориентиране на учениците в учебниците включва: информация и указания по типове уроци – раздел, тема, подзаглавие, номер на урока, въведение, точки в урока, правила, таблици, диаграми, задачи, въпроси и др.; представяне на рубрики; указания за изискването - да не се пише в учебника във връзка с неговата продължителност на ползване; обозначения и мнемонични знаци и др.

Наличие на апарат за ориентиране в учебниците по география и икономика – V клас

Таблица 7

ВАРИАНТ НА УЧЕБНИК	АПАРАТ ЗА ОРИЕНТИРАНЕ В УЧЕБНИКА (ИЗВЪНТЕКСТОВИ КОМПОНЕНТ)	СТРАНИЦА
ВАРИАНТ 1	Апарата за ориентиране при използването на учебника	4
ВАРИАНТ 2	Основни символи и рубрики	2
ВАРИАНТ 3	Пътеводител към учебника	6 - 7
ВАРИАНТ 4	Ориентация в учебника	3
ВАРИАНТ 5	Пътеводител	4 - 5
ВАРИАНТ 6	Указател за работа с учебника	6

[16, 17, 18, 19, 20, 21, 23]

Във вариант на учебник 2 има представени само основни символи и рубрики, без да са указани други ориентири (по типове уроци) към учениците при използването на учебника. Във всички останали варианти на учебници са констатирани в апарата за ориентиране на учениците указания по различен типове уроци и раздели:

- ✓ Вариант 1: 1 бр. – за нови знания; 1 бр. – за дейност; 1 бр. – за преговор; 1 бр. – за обобщение; 1 бр. – за контрол и оценка;
- ✓ Вариант 3: 2 бр. – за нови знания; 2 бр. – за упражнение; 1 бр. – за обобщителен урок;
- ✓ Вариант 4: 1 бр. – за нови знания;
- ✓ Вариант 5: 1 бр. – въведение към раздел; 2 бр. – за нови знания; 1 бр. – за дейности; 1 бр. – за обобщаване; 1 бр. – за тематичен контрол;
- ✓ Вариант 6: 1 бр. – въведение към раздел; 1 бр. – за нови знания; 1 бр. – за дейности; 1 бр. – за обобщение. [16, 18, 19, 20, 21]

По критерий **3) обръщение към учениците и читателите на учебника от авторския колектив** във вариантите на учебници присъства авторското отношение и уважение към ползвателите на дидактическото средство, като образователна традиция.

ВАРИАНТ 1 – А. ПОПОВ И КОЛЕКТИВ

Учебникът съдържа обръщение към учениците от авторите – стр. 3, „Скъпи петокласници...” [16] Авторският колектив разкрива света на географията като вълнуваща наука, за търсене на отговори на въпросите – *къде, кога и защо*, за пътуването през далечни и непознати континенти, за специално обособените рубрики в учебника, карти, схеми, таблици, както и за възможностите на електронния учебник. Авторите са направили силно смислово пожелание към учениците за „успешна и ползотворна работа. *Покорявайте света със знания, а мечтите си за опознаването му превърнете в реалност*”. [16]

ВАРИАНТ 2 – М. РУСЕВ И КОЛЕКТИВ

На стр. 3 е представен откъс от книгата *Малкият принц* (Антоан дьо Сент-Екзюпери) и изображение, което е едно творческо решение на авторския колектив и прилагане на идеята за литературната география в обучението по география.

Учебникът съдържа кратко обръщение на авторите към учениците – „*Уважаеми петокласници...*” – за географско пътешествие из природните зони и страните, за народите и стопанското развитие, за гореща Африка и ледената Антарктида. [17]

ВАРИАНТ 3 – Р. ПЕНИН И КОЛЕКТИВ

Учебникът съдържа обръщение на авторите към учениците – стр. 3, „*Уважаеми ученици...*”, в което е представено целеполагане. Авторският колектив включва част от апарата за ориентиране на учениците при използването на учебника - легенда за въпроси и задачи с различна трудност, приложени към уроците за нови знания. Предоставена е информация за съдържащите се в учебника – речник на новите понятия, литература, кратка статистическа информация, тестови варианти за самооценка по раздели с приложена скала.

Авторският колектив завършва с пожелание към учениците за „*приятни и интересни преживявания и пътешествия в необятния свят на географското познание*”. [18]

ВАРИАНТ 4 – М. МАНДОВА – РУСИНЧОВСКА И КОЛЕКТИВ

Учебникът съдържа кратко обръщение към учениците от авторите – стр. 2: „*Уважаеми петокласници...*”, в което разкрива предмета и значимостта на географската наука, географията като „прозорец” към света, за пътешестване към близки и далечни страни, континенти, морета и океани под ръководството на учебника по география, географската карта и глобус и географският атлас. [19] Авторският колектив завършва с пожелание за „*успешна и приятна работа*”. [19]

ВАРИАНТ 5 – Л. ЦАНКОВА И КОЛЕКТИВ

Учебникът съдържа обръщение на авторите към учениците – стр. 6 – 7: „*Драги петокласници...*”, като включва обстойно представяне, целеполагане и отговори на въпроса – **Какво трябва да знаете за учебника?** – теми, основен текст, нови думи, илюстрации, нови умения, рубрики. Представени са обяснителни бележки за въпросите и задачите към всеки урок, информация за учебната тетрадка и източниците на географска информация – текстови, графични, картографски и статистически източници. [20]

Посочени са използваните в учебника условни знаци за отделните типове задачи и въпроси – за откриване на отговорите в текста на урока; за разбиране на учебното съдържание; за прилагане на усвоеното в урока; за творчески решения – изразяване на собствено мнение, привеждане на доказателства, оценяване на географски обекти и явления; за проява на активно отношение при усвояване на учебното съдържание, за ползване на съвременни технологии. Авторският колектив завършва с пожелание към учениците за успех - „Желаем ви успех!” [20]

ВАРИАНТ 6 – С. ДЕРМЕНДЖИЕВА И КОЛЕКТИВ

В учебника не се съдържа обръщение към учениците от авторския колектив.

По критерий **4) наличието, оформлението и дизайна на „Съдържание”** в учебника, всички авторски колективи са демонстрирали творчески стил за улесняване работата с учебника като дидактическо средство и повишаване функционалността на учебника (табл. 8). Всички варианти на учебници имат наличие на съдържание, в което и на шестте учебници е виден дизайнерски подход, разкриващ качествените характеристики за неговата вътрешна структура.

Съдържанието във вариант 1 и 5 е аранжирано на една страница, а при останалите варианти на учебници 2, 3, 4 и 6 съдържанието е разположено на две страници при една разгъвка. Вариант 3 на учебник има включени на две страници при съдържанието и 8 изображения.

Констатира се разнообразие по отношение на броя раздели и номерираните теми на урочните единици: *вариант 1* – 5 раздела/30 теми; *вариант 2* – 7 раздела/51 теми; *вариант 3* – 6 раздела; *вариант 4* – 5 раздела/44 теми; *вариант 5* – 6 раздела/50 теми; *вариант 6* – 6 раздела/46 теми (табл. 8). Във вариант 3 на учебник, темите не са номерирани, а при вариант 1 са номерирани

само уроците за нови знания. Различията в броя на предложените теми от авторските колективи е в тясна връзка с „важен аспект на учебната програма по отношение на балансираността между типовете уроци е, че дава препоръчителното процентно разпределение, което обяснява предварително съществуващите разминавания между учебниците”. [15]

Контент - анализ и систематизирана визия на „Съдържание” в учебниците

Таблица 8

ВАРИАНТ НА УЧЕБНИК	СТР.	СЪДЪРЖАНИЕ
ВАРИАНТ 1	5	Наименованието СЪДЪРЖАНИЕ е разположено центрирано на страницата, в получер стил на форматиране и в тъмно – червен цвят. Съдържанието е позиционирано на една страница. Разделите в учебника са открити с главни букви и определен цвят в получер стил на форматиране. Всеки раздел е открит с различен цвят. Към всеки раздел са номерирани темите само за нови знания – общо 5 раздела и 30 теми. Темите за различните типове уроци са открити като пояснение в стил курсив, преди темата на урочната единица. Например: <i>Урок за дейност</i>. Географи алпинисти; <i>Урок за преговор</i>. Единство и многообразие на света; <i>Урок за обобщение</i>. Географски образи на Африка; <i>Урок за контрол</i>. Африка. Към съдържанието са включени – Географски карти, Справочен апарат
ВАРИАНТ 2	4 - 5	Наименованието СЪДЪРЖАНИЕ е разположено в ляв горен колонтитул, получер стил на форматиране и в тъмно – лилав цвят. Съдържанието обхваща две страници и е позиционирано на една разгъвка (един разтвор на двете страници – една до друга). Разделите в учебника са открити с главни букви и в един цвят (тъмно - лилав) в получер стил на форматиране, ляво центрирани. Към всеки раздел са номерирани темите за всички типове уроци – общо 7 раздела и 51 теми. Темите и типа на урочната единица са открити в нормален стил на форматиране, като типа на урока е поставен в скоби за пояснение. Например: Най – големите държави в света (практическа дейност); Население, старни и стопанство (обобщение); Какво научихме за природата на Африка (урок за контрол и оценка); Природата и населението на Земята (годишен преговор).
ВАРИАНТ 3	4 - 5	Наименованието СЪДЪРЖАНИЕ е разположено центрирано, централен колонтитул в средата на страниците и тематичното съдържание, в получер стил на форматиране, открито с шрифт и големина на шрифта в черен цвят. Съдържанието е разположено на две страници и на една разгъвка. Разделите в учебника са открити с главни букви и в един цвят (тъмно - зелен) в получер стил на форматиране, ляво центрирани. Към всеки раздел темите не са номерирани. Разделите са общо 6 на брой. Темите и типа на урочната единица са открити в стил на форматиране нормален и курсив, като типа на урока следва темата. Например: <i>Да сравняваме континенти и океани – Упражнение; Население, селища, стопанство – Обобщение; Взаимодействие между човека и природата – Годишен преговор</i>. Към съдържание са включени – Пътеводител към учебника, Екскурзия, Тестови задачи за самопроверка, Речник, Литература, Приложение.

		На страниците на съдържанието са включени 8 бр. изображения. На стр. 4 от съдържанието допълнително е аранжирана информация и за автори, илюстрации, графичен дизайн и издателство.
ВАРИАНТ 4	4 - 5	Наименованието СЪДЪРЖАНИЕ е разположено ляво центрирано, в получер стил на форматиране, шрифт и големина на шрифта в оранжев цвят. Съдържанието е композирано на две страници, разположено на една разгъвка. Разделите в учебника са открити с главни букви и в различен цвят, в получер стил на форматиране, ляво центрирани. Към всеки раздел темите са номерирани за всички типове уроци. Разделите са общо 5 на брой с 44 теми. Типовете урочни единици са поставени в скоби като пояснение в стил на форматиране нормален. Темата на урочната единица предхожда пояснението за типа урок. Например: Природните бедствия – как да се защитим? (урок за дейност); Работа с хидрограма (урок за практическа дейност); Африка (обобщение); ЗНАМ И МОГА. Общество и стопанство; Земята – нашият дом (годишно обобщение и преговор). Към съдържание са включени – Речник на използваните понятия, Организации, Отговори на ЗНАМ И МОГА, Приложения.
ВАРИАНТ 5	3	Наименованието СЪДЪРЖАНИЕ е разположено ляво центрирано на страницата, в получер стил на форматиране върху червено каре с бял цвят. Съдържанието е позиционирано на една страница. Разделите в учебника са открити с римска цифра на син фон в кръгла форма, като думата РАЗДЕЛ е изписана с главни букви в бял цвят в получер стил на форматиране върху правоъгълно каре в тъмно – лилав цвят. Самото наименование на всеки раздел е открито в получер стил на форматиране. Наименованието и съдържанието на всеки раздел е позиционирано върху цветovo каре, различно по цвят за всеки раздел, като един е цвета само за IV и V раздел – бял цвят. Към всеки раздел са номерирани темите за всички типове уроци – общо 6 раздела и 50 теми. Темите за различните типове уроци (без уроците за нови знания) са открити като пояснение в скоби и в нормален стил на форматиране, изписано след темата на урочната единица. Например: Земята – отвътре и отвън (тематично обобщение); Как да описваме природни зони (урок за дейност); Тест 4. Тематичен контрол. Към съдържание са включени – Пътеводител, Към петокласниците, Литература, интернет адреси и телевизионни канали.
ВАРИАНТ 6	4 - 5	Наименованието СЪДЪРЖАНИЕ е разположено ляво центрирано, в получер стил на форматиране, шрифт и големина на шрифта в бял цвят на зелен фон (зелена лента като горен колонтитул и на двете страници). Съдържанието е композирано на две страници, разположено на една разгъвка. Разделите в учебника са открити с главни букви и в различен цвят, в получер стил на форматиране, ляво центрирани. Наименованието на всички разделите и темите е изписано с главни букви. Към всеки раздел темите са номерирани за всички типове уроци. Разделите са общо 6 на брой с 46 теми. Два от разделите се отнасят към тема на учебното съдържание и област на компетентност – ГЕОГРАФИЯ НА КОНТИНЕНТИТЕ И СТРАНИТЕ (в нормален стил на форматиране): География на Африка и География на Антарктида.

	Типа на урочната единица за упражнения, преговор, обобщение и контролни работи са открити в стил курсив след изписване на темата, като и двата елемента са открити с главни букви, но типа на урок с различна големина на шрифта. Например: КАРТИТЕ КАТО ГЕОГРАФСКИ ПЪТЕВОДИТЕЛ – УРОК ЗА ДЕЙНОСТИ; ПОЗНАТА И НЕПОЗНАТА АФРИКА – ОБОБЩИТЕЛЕН УРОК; НИЕ И СВЕТАТ, В КОЙТО ЖИВЕЕМ – ГОДИШЕН ПРЕГОВОР. В съдържанието не се съдържат уроци за контролни работи. Към съдържанието е включен – Речник.

[16, 17, 18, 19, 20, 21]

От контент - анализа за наличието на *Съдържание* в учебниците (табл. 8) може да се изведе един допълнителен критерий при оценяване на учебниците – **5) наименованието на типовете уроци да е в съответствие с наименованието им от учебната програма.** Този критерий няма задължителен нормативен характер, има условен характер и е израз на оригиналност от страна на авторските колективи, унаследени традиции на уроците за практическа работа, за подобряване организирането и ориентирането в учебника от учениците, като е една добра систематизирана визия за структурата и съдържанието на учебното съдържание, с цел повишаване на ефективността на учебника и улесняване на бързото и точно ориентиране във вътрешната структура на учебника. Голямото разнообразие от наименованията на типовете уроци с изключение на уроците за нови знания, показва и едно „бягство” от унифицирането, което в известна степен налагат учебните програми като държавни образователни документи.

Авторските колективи са приложили своя собствен почерк и креативност по отношение на наименованията на типовете уроци (фиг. 2). Условността, с която е въведен този критерий, показва неговия пожелателен характер.

Вариант 1: разминаване има по отношение на наименованието на урок за дейности (мн. ч.) по учебна програма и посоченото наименование в учебника – *урок за дейност* (ед. ч.), както и при уроците за *контрол*, които по учебна програма са обозначени като уроци – за контролни работи. Типовете уроци за обобщение и преговор нямат промяна спрямо наименованията в учебната програма, като авторският колектив е открил вариация на преговор – начален преговор.

Вариант 2: констатира се разминаване в наименованията на уроците за упражнения и контролни работи, които в учебника са обозначени като *уроци за практическа дейност* и *за контрол и оценка*. При типа на урок за обобщение няма разминаване с учебната програма, а при урок за преговор, авторите са въвели вариативността на реализиране по времева рамка за учебната година - *за начален преговор* и *годишен преговор*.

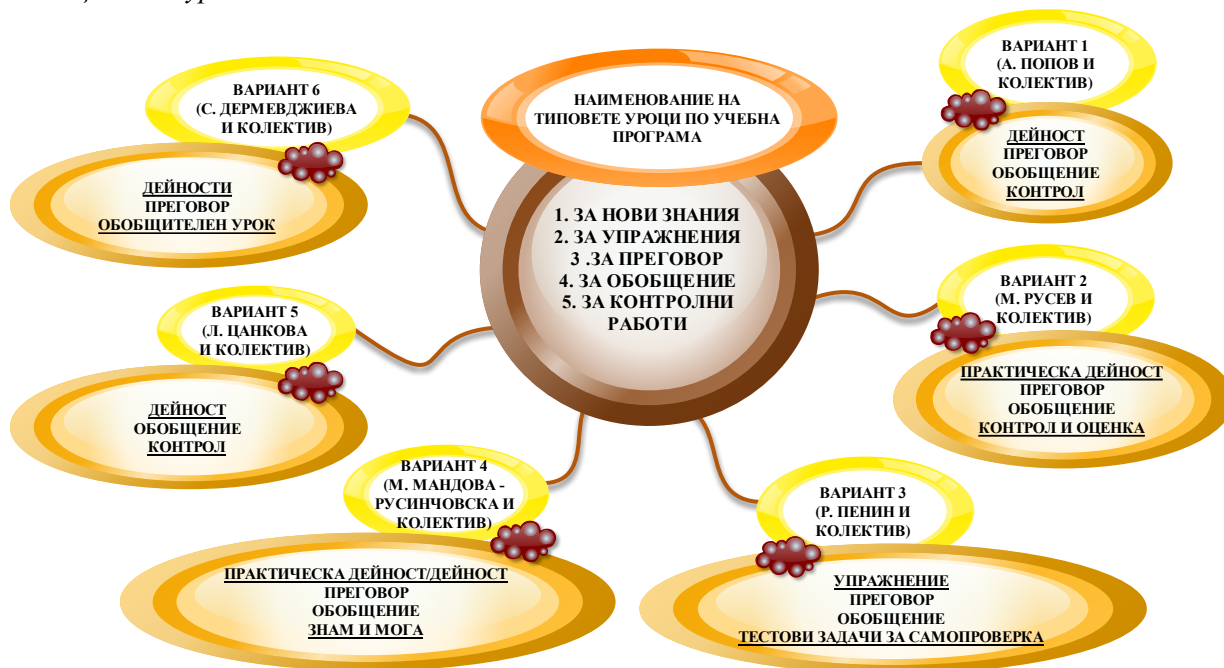
Вариант 3: в съдържанието на учебника се откроява типа урок - *за упражнение*, който е детерминиран в ед. ч. Авторите са открили вида на преговора – *начален* и *годишен*, но е в съответствие с наименованието от учебната програма. Разминаване се констатира при наименованието на урок за контролни работи, като авторите на учебника са предложили и въвели оригинална визия на този тип уроци - в края на учебника се съдържат контролни работи под наименованието „*Тестови задачи за самопроверка*”. В дизайна на съдържанието авторският колектив е композирал общо 8 изображения, които да провокират интереса и любознателността на учениците от област на компетентност – география на природата, география на обществото, география на континентите и страните.

Вариант 4: съдържанието на учебника разкрива различно наименование на уроците за упражнения, които са пояснени в скоби – *урок за практическа дейност* или *урок за дейност*, но и в двата случая в ед. ч. Идеино и творчески е подхотено към уроците за контролни работи, които

са със специфично наименование и са открити рубрикативно – **ЗНАМ И МОГА**, с главни букви, получер стил на форматиране и различен цвят, съответстващ на раздела в учебника. Непосредствено след наименованието ЗНАМ И МОГА е изписана темата на урока за контролни работи, открояна в нормален стил на форматиране. Например: **ЗНАМ И МОГА**. Общество и стопанство. В учебника са предложени отговорите на задачите и въпроси от уроците за **ЗНАМ И МОГА**. При наименованието на уроците за обобщение и преговор няма разминаване с наименованието от учебната програма. Авторският колектив е предложил комбинация между двата типа уроци за една урочна единица „Земята – нашият дом (годишно обобщение и преговор)”. Това авторско решение може да провокира объркване и уеднаквяване на двата типа уроци в ориентацията на учениците.

Вариант 5: в съдържанието на учебника няма открити уроци за преговор. Типовите уроци за обобщение са в съответствие с наименованието на същите по учебна програма, като в учебника са допълнени и конкретизирани: *тематично обобщение* и *годишно обобщение*. Темите за контролни работи са обозначени като Тест от 1 до 5, например: Тест. 3. Тематичен контрол. Темите за упражнения са с наименование – *урок за дейност* в ед. ч.

Вариант 6: в съдържанието на учебника няма уроци за контролни работи, а урочните единици за упражнения са с наименование – *дейности* (мн. ч.), което обективно детерминира няколко дейности, проектирани за урока за упражнения. При темите за преговор е конкретизиран вида на преговора като *начален* и *годишен преговор*. Уроците за обобщение са с наименование – *обобщителен урок*.

Фиг. 2. Авторски решения за наименованията на типовете уроци (без уроци за нови знания) в учебниците по география и икономика за V клас [16, 17, 18, 19, 20, 21, 22]

Наблюдава се голямо разнообразие при въведените наименования на типовете уроци, което е акт на творчество и креативност, идейност и личен почерк, авторски решения, които въвеждат дидактическо разнообразие, авторска оригиналност и художествено - интерпретативна пъстрота от една страна, но от друга страна не съответстват на наименованията в учебната програма по география и икономика като регулативен държавен нормативен документ.

Всеки урок, независимо от типа е вид учебно сътрудничество, което включва и предполага не само реализиране на една дейност в учебния процес. Тази теза изисква изпозването на мн. ч.

при типа на урок за упражнения, защото се формират, усвояват, развиват, усъвършенстват познания, практически и интелектуални умения, и компетенции. Базова е тезата с характер на аксиома, че няма учебен час и урок без реализиране на *дейности* (в мн. ч.).

Повечето авторски колективи детерминират преговора като начален, годишен, което е ефективен и уточняващ вариант за учениците при апарата за ориентиране и спрямо хронологичната и хорологичната съдържателна рамка през учебната година, както и в отговор за съхраняване на българските образователни традиции в училищната география.

Конкретизиране, се идентифицира и при типа уроци за обобщение и за контрол – обобщителен урок, тематичен контрол, тетови задачи за самопроверка, Знам и мога, контрол, контрол и оценка.

Всички авторски колективи точно и в съответствие с учебната програма са разписали в учебниците основно двата типа уроци: за *обобщение* и за *преговор*.

Допълнителен критерий при оценяването на учебниците може да бъде начина на **б) наличие, оформление, дизайн и съдържание на страниците за отделните раздели (въведение към даден раздел)** с цел по – добро ориентиране от учениците и организиране на вътрешната структура и учебното съдържание, както и повишаване функционалността на учебника. В съвременния контекст и тенденции за развитие на учебниците като дидактическо средство, вариантите на учебници 1, 2, 4, 5 и 6 отговарят на този критерий, но използват различен подход и въведението в разделите има различна съдържателна функционалност. Вариант на учебник 3 е единствен, в който няма наличие на въведение към даден раздел.

ВАРИАНТ 1 – А. ПОПОВ И КОЛЕКТИВ

Към всеки раздел има отделена една страница за въведение в раздела (стр. 9, 19, 29, 53, 73), която съдържа наименованието на раздела, открито с главни букви и получер стил на форматиране, дясно центрирано и в бял цвят. [16] На въвеждащата в раздела страница се съдържа списък от наименованията на темите за нови знания, които ще се изучават в раздела, следващи последователността на съдържанието в учебника и на учебната програма. Темите са открити в получер стил на форматиране, в бял цвят, ляво центрирани и показват вътрешната структура и съдържателната логика на конкретния раздел. Темите към всеки раздел имат систематизираща и информативна функция. Авторският стил за въведение в даден раздел е приложен за целия учебник.

На въвеждащата страница има изображения, които са тясно обвързани с областта на компетентност и темата на учебното съдържание, като имат обслужващи, информативни и стимулиращи функции, но и част от тях представят особеностите и спецификите за съдържанието на конкретния раздел, разкриват идейни послания от концептуалните идеи, на които е носител учебната програма в контекста на компетентностите като очаквани резултати от обучението. Илюстрациите са равностойни, като онагледяват темите или част от тема на раздела, а по своята обслужваща функция показват интересни и любопитни обекти.

ВАРИАНТ 2 – М. РУСЕВ И КОЛЕКТИВ

Всяко въведение към нов раздел е композирано на две страници – една разгъвка (стр. 8 – 9, 14 – 15, 26 – 27, 38 – 39, 68 – 69, 86 – 87, 124 - 125), като наименованието на раздела е открито в получер стил на форматиране, в цвят различен за всеки раздел, ляво центрирано и с обозначена номерация – римски цифри. [17] След наименованието на всеки раздел са изписани точно по 4 теми, които не са по съдържанието на учебника като формулировка и по учебната програма, а са комбинирани и творчески съчетани, за предварително ориентиране на учениците към предстоящото учебно съдържание за конкретния раздел, но със спазена последователност. Авторското решение разкрива пред учениците организацията на познавателната дейност чрез идейно - обяснителни заглавия на темите и изпълнява мотивиращи, стимулиращи и креативно -

трансформиращи функции, които са методически целесъобразни. В предложените от авторите теми са проектирани темите по съдържанието на учебника и на учебната програма. Авторският колектив е спазил стила за въведението в даден раздел за целия учебник.

По едно изображение се съдържа на всяка въвеждаща страница на раздел, разположена и на част от втората страница от разгъвката. Изображенията имат обслужващ характер и значима познавателна стойност, защото способстват за създаване на представи за географски обекти и явления (Космос, Северно сияние). Част от изображенията са и възможност да бъдат провокирани теми за дискусии (международната космическа станция и международните отношения в космическото пространство, единни в многообразието и толерантността на нашата планета, за взаимното уважение и търпимост между различieto, жестомимичният знак ОК като обединение на различията и др.).

ВАРИАНТ 4 – М. МАНДОВА – РУСИНЧОВСКА И КОЛЕКТИВ

Всеки раздел е обозначен в учебника чрез една страница за въведение (стр. 7, 19, 29, 63, 77), която съдържа наименованието на раздела, открито с получер стил на форматиране, ляво центрирано и в цвят, съответстващ на цвета на раздела. [19] Въвеждащата в раздела страница е в цвят, в който е представен отделния раздел, върху фон от пчелна пита и в цвета на раздела, която включва пет изображения за всеки раздел. След наименованието на раздела, авторският колектив е представил мъдри мисли от хора с различни професии – писател, авиатор, учен, ясновидец, актриса. Авторският колектив използва художествените текстове в обучението по география, като проекция на литературната география – „*конструкт на интердисциплинарното обучение и въображението, на интеграцията между литературни образи и географска действителност*”. [24] Мислите са открити в стил на форматиране - нормален и курсив и са тематично послание към учениците, тясно обвързани със съдържанието на раздела и съответните теми:

✎ Географиите са най – ценните книги. Никога не остаряват. – Малкият принц; за раздел

Географска информация;

✎ И все пак тя се върти. – Галилео Галилей; за раздел **Планетата Земя;**

✎ Никой не е толкова мъдър, че да няма какво да научи от природата. – Едгар Кейси; за раздел **География на природата;**

✎ Най – превъзходната длъжност е да бъдеш човек на тази Земя. – Максим Горки; за раздел **География на обществото и стопанството;**

✎ Имам чувството, че ако отида в Африка, може никога да не се върна обратно. – Диана Агрон, актриса; за раздел **География на континентите и страните.** [19]

Авторският колектив предлага на учениците във въведението към всеки раздел информация с теоретично – обяснителен и методически характер – с *изучаването на раздела какво ще научите.* [19] Целеполагането в раздела има строга логическа структура, съответстваща на последователността на темите в съдържанието на учебника и на учебната програма, като е поставен акцент върху интегративния географски синтез, което подпомага организирането на дейността на учениците и провокира любопитство, за търсене на отговорите на поставените от авторите въпроси.

Авторският стил за въведението в даден раздел е приложен за целия учебник.

Изображенията за всеки раздел са по 5 броя, локализиращи в клетки на пчелна пита, които са носители на специфики за отделната област на компетентност и имат информативни, обслужващи, мотивиращи, развиващи и интегриращи функции. Изборът на дизайн за фона на раздела и позиционирането на изображенията е израз на интегративна симантичност и идейност от страна на авторския колектив, на взаимодействие и взаимнообвързаност на отделните съдържателни сегменти, на единство на географската наука, както и възможност за реализиране

на вертикални връзки и географски синтез на ниво – линеен, цикличен, методологичен и холистичен синтез.

ВАРИАНТ 5 – Л. ЦАНКОВА И КОЛЕКТИВ

Учебникът съдържа въведение към всеки нов раздел, композирано на две страници – една разгъвка (стр. 10 – 11, 24 – 25, 40 – 41, 74 – 75, 84 – 85, 100 – 101, 130 - 131), като наименованието на раздела е открито в получер стил на форматиране, в черен цвят за всички раздели, центрирано и с обозначена номерация – римски цифри и изписване на раздел, горен ляв колонтитул. [20] Наименованието на раздела е разположено върху каре със син цвят/градиент на четната страница в учебника, което е приложено за всички раздели. След наименованието на раздела е представено въведение и смислова визия за идейната съдържателна същност на раздела - авторски модел на проектирано мотивиране за раздела.

За организиране на дейностите и ориентацията на учениците в раздела, авторите представят за всеки раздел какво 1) *ще научите*, 2) *ще знаете* и 3) *ще можете*. Авторският колектив включва целеполагане и очакваните резултати, като е използвана Таксономията на Б. Блум (без анализ). Например: *да определяте, да измервате, да изработвате, да оценявате, да описвате, да характеризирате, да четете, да доказвате, да показвате, да разпознавате, да изчислявате, да изказвате собствено мнение, да формулирате изводи, да обяснявате* (последователността на активните глаголи е по раздели на учебника - подборно). [20] Очакваните резултати по раздели са и в отговор на нормативната рамка на учебната програма, спрямо компетентностите като очаквани резултати от обучението по темите на учебното съдържание.

Всеки раздел е представен върху фон на едно изображение, което е с намален контраст и е „визитно” изображение, свързано тематично с раздела.

Авторският стил за въведението в даден раздел е приложен за целия учебник с изключение на **раздел VI. География на континентите и страните в света. Антарктида**, в който са представени: **Световни рекорди в Антарктида и Антарктически рекорди**, където се констатира допълнителни дидактически сегменти. [20] Идеен момент в последния раздел е и поставената към учениците творческа задача, изискваща самостоятелно търсене на географска информация и изработване на емблема на континента, както и представянето и защитата на емблемата по време на годишното обобщение.

ВАРИАНТ 6 – С. ДЕРМЕНДЖИЕВА И КОЛЕКТИВ

Учебникът съдържа въведение към всеки нов раздел, композирано на две страници – една разгъвка (стр. 12 – 13, 26 – 27, 36 – 37, 60 – 61, 74 – 75, 102 - 103), като наименованието на раздела е открито в получер стил на форматиране, в бял цвят за всички раздели, на четната страница в учебника, ляво центрирано и върху едноцветен фон, различен за отделните раздели и съответстващ на цвета на конкретния раздел. [21]

След наименованието на раздела е представено целеполагане – **В този раздел ще научите отговорите на въпросите**. [21] Общо между 5 – 8 въпроса са формулирани към раздел, като въпросите имат строга последователност по темите на раздела и логическо – стурктурен и научен конструкт. Авторският колектив демонстрира целенасочено управление и организиране на познавателната дейност и мотивацията на учениците.

На две страници са представени темите и типа на уроците в раздела, като към всеки е локализирано в правоъгълно каре и включва изображение, съответстващо на темата на урочната единица. Всяка тема е номерирана в съответствие с номера на темата в съдържанието на учебника, като чрез различна геометрична форма са разграничени типовете уроци, в получер стил на форматиране, а номера е в бял цвят на фон, съответстващ на цвета на раздела: кръг – за нови знания, триъгълник – за дейности, квадрат – обобщителен урок.

Изображенията към темите на урочните единици на разделите са със систематизиращи, информативни, обслужващи, развиващи, възпитаващи, мотивиращи функции. Всички изображения са носители на тематичната същност по темата на урочната единица, а част от изображенията имат провокативен и проблемен характер, и са дискуссионни.

Цялостната композиция и дизайн на въведението в раздела е позиционирано върху едно изображение в контраст, което е носител на съдържателния конструкт на раздела, и заедно с останалите елементи на дизайна и съдържанието разкриват единството и логиката, цялостта и системността на дидактическата единица - раздел.

В **заключение** от контент – анализа на критерий б) - идеята за наличие на въведение към раздела не е нова идея, но води към усъвършенстване на учебниците и е приложена изключително разнообразно и оригинално от авторските колективи на пет от учебниците – варианти 1, 2, 4, 5 и 6.

Дизайнът на всяко въведение в раздел на отделните учебници е изключително уникален и неповторим, като авторските решения водят до повишаване функционалността на учебника.

Приложените изображения за въвеждане към разделите имат обслужващи, равностойни, информативни, трансформиращи, интегриращи, развиващи, възпитаващи, стимулиращи и мотивиращи функции.

Учебник вариант 5 е единствен, в който при разделите е разкрито целеполагането, очакваните резултати и е използвана Таксономията на Б. Блум в контекста на компетентностите като очаквани резултати от обучението по учебната програма по география и икономика.

Вариант на учебник 4 се отличава с творческото решение на авторския колектив да въведе учениците в раздела чрез мисли на личности с различни професии, обединени от силата на географското познание и географската култура.

Всички изображения във въведенията към разделите са с високо качество и резолюция на изображенията.

Друг критерий за анализ на учебниците се явява – **7) начина на оформление и дизайна на урочна единица на една разгъвка**. Безспорен е факта, че дизайна и оформлението на разгъвката е признак за добър стил на учебника и улесняване на работата с него. Учебниците варианти 1, 3 и 6 са приложили този модел на дизайн на композиране на една урочна единица на една разгъвка, като темата започва на четна страница (има урочни единици разположени на една разгъвка, но за 4 страници, поради по – големия текстови обем на темата и включените изображения), което е приложено за различните типове уроци. Варианти 2, 4 и 5 също като цяло спазват дизайна и оформлението за разположение на една урочна единица в една разгъвка, но с малки изключения - *например*:

- ☞ **Вариант 2:** Почви, растителен и животински свят – стр. 59; Селища – стр. 73; [17]
- ☞ **Вариант 4:** Природните бедствия – как да се защитим? (урок за дейност) – стр. 33; Климат – фактори и елементи – стр. 35; [19]
- ☞ **Вариант 5:** Вътрешен строеж и външни обвивки на Земята – стр. 29; Природни зони – стр. 65. [20]

Представените анализи в статията са част от едно по – мащабно и дългосрочно изследване на новите учебници по география и икономика за V клас и доказва важността на учебниците, като важен фактор за образователната политика и реформа в страната, за качеството и резултатите от учебния процес, за линията на развитие на вътрешната образователна среда по география и икономика в българското училище.

References:

1. Kostov, D. Metodika na obuchenieto po geografiya. S., Knigoizdatelstvo „Kazanlashka dolina”, 1934, s. 151 – 153.
2. Pechevski, M. Metodika na obuchenieto po geografiya. S., Nauka i izkustvo, 1965, s. 109 – 110.
3. Pechevski, M. Metodika na obuchenieto po geografiya. S., Nauka i izkustvo, 1958, s. 91.
4. Kanchev, D. Nauchno – metodicheski osnovi na obuchenieto po geografiya v balgarskoto uchilishte. S., Tilia, 1996, s. 14.
5. Andreev, M. Protsesat na obuchenie. Didaktika. S, UI „Sv. Kliment Ohridski”, 1996, s. 188.
6. Kanchev, D. Metodika na obuchenieto po geografiya. S., UI „Sv. Kliment Ohridski”, 2000, s. 137.
7. Gaitandzhieva, R. Strategiya na geografskoto obrazovanie v srednoto obshtoobrazovatelno uchilishte pri novite realnosti. S., IK „Anubis”, 2000.
8. Angelova – Gancheva, D. Treningova programa za razvitie na profesionalnata kompetentnost na uchitelite po geografiya v Sofiya. DIUU, SU „Sv. Kl. Ohridski”, <http://www.prokarstterra.bas.bg/geo21/2005/23--05/pp83-87.html>, [23.07.2019].
9. Angelova – Gancheva, D. Treningova programa „Obrazovatelni informatsionno – komunikatsionni tehnologii v obuchenieto po geografiya”. – In: Geografiya 21, br. 2, 2007.
10. Savova, Zh. Kriterii za izbor na uchebnitsi. S., Siela, 2003, s.18.
11. Vladeva, R., P. Ruseva. Sravnitelen analiz na uchebnitsite po geografiya i ikonomika za V klas. – In: Godishnik na Shumenski Universitet, t. XVIII V 5, Prirodni nauki, Shumen, UI „Episkop Konstantin Preslavski”, 2008, s. 65 – 77.
12. Vladeva, R. Savremenni aspekti na sistemata „Obuchenie po geografiya”. Shumen, UI „Episkop Konstantin Preslavski”, 2016, s. 151 - 157.
13. Lazarov, P. Kratka metodika na obuchenieto po geografiya. Osnovni vaprosi. S., 2009, s. 96.
14. Dermendzhieva, S., P. Sabeva, B. Dimitrova. Geografiya i obrazovanie. Metodika na obuchenieto po geografiya, I chast. V. T., UI „Sv. sv. Kiril i Metodii”, 2010, p. 133.
15. Draganova, T. Situatsionen analiz na uchebnitsite po geografiya i ikonomika za V klas (parva chast). – In: Sb. Ot Nauchna konferentsiya „Balgariya, balgarite i Evropa – mit, istoriya i savremie”. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril I Metodiy”, 2018, tom 12, s. 292.
16. Popov, A., E. Konstantinova, K. Milkova, D. Angelova - Gancheva, Zh. Zdravkova. Geografiya i ikonomika 5 klas. S., IK „Anubis” OOD, 2017.
17. Rusev, M., V. Sulemenko, S. Polimenov, M. Delchev, Ts. Tsenova. Geografiya i ikonomika 5. klas. S., „Arhimed 2” EOOD, 2017.
18. Penin, R., V. Stoyanova, T. Traikov, D. Zhelev. Geografiya i ikonomika 5. klas. S., „Bulvest 2000” OOD, 2017.
19. Mandova - Rusinchovska, M., Ts. Zarkova, M. Varbanov. Geografiya i ikonomika 5. klas. S., SD „Pedagog 6”, 2017.
20. Tsankova, L., N. Dimov, E. Lazarova, G. Kotsev, G. Bardarov, N. Getova. Geografiya i ikonomika 5. klas. S., „Prosveta Plyus” EOOD, 2017.
21. Dermendzhieva, S., P. Stoyanov, P. Sabeva, N. Nikolova, Ts. Peikova. Geografiya i ikonomika 5. klas. S., „Prosveta-Sofiya” AD, 2017.
22. Uchebna programa po geografiya i ikonomika za V klas (obshtoobrazovatelna podgotovka), 2015.
23. Naredba № 10 ot 19.12.2017 g. Za poznavatelните knizhki, uchebnitsite i uchebnite pomagala.
24. Draganova, T. Literaturnata geografiya v obuchenieto po geografiya na stranite – modeli za passport na strana chrez hudozhestveni tekstove. – In: Sbornik dokladi ot Godishna universitetska nauchna konferentsiya, V. Tarnovo, IK NVU „Vasil Levski”, 2018, s. 288 – 292.